

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ РОБІТНИКІВ АВТОГОСПОДАРСТВ В УМОВАХ ВИРОБНИЦТВА

Анотація. У статті розглядаються способи і засоби підвищення кваліфікаційного професійного рівня в процесі підвищення кваліфікації в умовах виробництва.

Ключові слова. Підвищення кваліфікації, підвищення рівня кваліфікації, професійна підготовка, інтеграційні процеси, соціальне становлення особистості, адаптація, наукоємні і високотехнологічні спеціальності.

Л. Лановая

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ РАБОТНИКОВ АВТОПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ ПРОИЗВОДСТВА

Аннотация. В статье рассматриваются способы и средства повышения квалификационного профессионального уровня в процессе повышения квалификации в условиях производства.

Ключевые слова. Повышение квалификации, повышение уровня квалификации, интеграционные процессы, социальное становление личности, адаптация, наукоёмные и высокотехнологические специальности.

L. Lanowa

THEORETICAL BASIS OF TRAINING WORKERS IN MANUFACTURING MOTOR TRANSPORT

Annotation. This article discusses the ways and means to enhance the culture of management by objectives management of vocational training institutions.

Key words. Advanced level of the target culture management, directors of vocational education, qualimetric model.

Постановка проблеми. Проблема реорганізації освітнього процесу в закладах професійної освіти постала з переходом України до ступеневої системи підготовки кваліфікованих робітників. Реформа освіти вимагає пошуку принципово нових теоретичних рішень, розробки психолого-педагогічного забезпечення інтеграційних процесів у професійній підготовці.

Зазначена **проблема** може розглядатися в контексті різних видів підготовки кваліфікованих робітників автогосподарств у системі підвищення кваліфікації професійної освіти необхідністю створення спеціальної структури процесу зі зміною характеру професійної підготовки, реалізацією принципу наступності в процесі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації, забезпеченням взаємозв'язку дисциплін, оптимальними навчальними планами і освітньо-професійними програмами, що можливе за умови реалізації інноваційних технологій.

Аналіз досліджень і публікацій. Значна кількість досліджень на сучасному етапі присвячена теоретичним та експериментальним розробкам щодо підвищення кваліфікації робітників в умовах виробництва, професійної освіти, зокрема роботи: А. Алексюка, А. Лігоцького, В. Манька, Одним із перших теоретично обґрунтував концептуальні засади вітчизняної різнорівневої системи професійної підготовки фахівців А. Лігоцький [4; 5]. Він стверджує, що теоретико-методологічною основою професійної підготовки фахівців є модель цілісної різнорівневої освітньої системи, яка має власний зміст, багатовимірну структуру, що забезпечує її реалізацію і подальший розвиток у соціально-культурному середовищі. У цілому ми погоджуємося з підходами до визначення основних положень стосовно ступеневої підготовки фахівців, що запропоновані С. Мамричем та які зводяться до такого [6]: Суть ступеневої підготовки фахівців полягає у забезпеченні диференційованого (залежно від умов праці, змісту професії, кваліфікації, зміни виробничих функцій та індивідуальних можливостей особистості) й інтегрованого (координація цілей різних типів навчальних закладів, наукових установ, організацій) підходу до формування системи освіти. С. Мамрич визначає концептуальні засади підвищення кваліфікації робітників в умовах виробництва [7], які полягають зокрема, у такому: ступеневу професійну підготовку доцільно проводити в умовах навчально-науково-виробничих комплексів; навчально-науково- виробничий комплекс у

підвищенні кваліфікації робітників є системою органічно пов'язаних між собою навчальних закладів, наукових установ, виробничих підприємств та організацій, підпорядкованих спільній меті; кількість ступенів у навчально-науково-виробничому комплексі залежить від складності і характеру професії, соціальних вимог та регіональних умов, причому кожний ступінь має власну конкретну мету та завдання і водночас є складовою неперервної професійної освіти; на кожному ступені встановлюються різні терміни навчання, залежно від складності професії, освіти, кваліфікації та життєвого досвіду робітників. Разом із тим, розроблювані С. М. Мамричем підходи стосуються підготовки кваліфікованих робітників і молодших спеціалістів та не враховують особливостей вищої професійної освіти. Концепція ступеневого навчання майбутніх фахівців з механізації сільського господарства В. Манька [8, с. 66-67] базується на таких дидактичних положеннях: 1. Професійна підготовка у вищих навчальних закладах потребує врахування історико-педагогічних аспектів зародження, становлення і розвитку вітчизняної системи професійної підготовки у ХХ столітті, з'ясування перспективних напрямів модернізації професійної підготовки відповідно до вітчизняних та світових стандартів, тенденції інтеграції у європейський (Болонська угода) і світовий освітній простір.

2. Розробка теоретико-методологічних засад професійного ступеневого навчання має здійснюватися на основі діяльнісного підходу, ієрархічної структури виробничої діяльності фахівців, побудови моделей професійної діяльності та системи підготовки.

3. Професійна підготовка фахівців має здійснюватись з рахуванням соціально-економічних, теоретичних і практичних чинників, професійних вимог виробничої діяльності фахівців техніко-технологічного спрямування; орієнтуватися на високий професіоналізм, конкурентоспроможність фахівців на ринку праці, творче застосування знань та вмінь, їх гнучкість і мобільність у вирішенні як типових, так і творчих виробничих завдань.

4. Ефективне підвищення кваліфікації робітників може забезпечити педагогічна система, яка передбачає формування творчого потенціалу, рефлексії власної діяльності, здатності особи до неперервного саморозвитку на основі об'єктивних законів суспільства та природи, техніки і технологій з урахуванням екологічного та морального імперативів, гармонійного розвитку освіти, виробництва, суспільства і природи.

5. Підвищення кваліфікації робітників в умовах виробництва має будуватися на основі принципів композиційного проектування, системності, функціональності й ускладнення професійних функцій, згідно з якими ускладнення функцій відбувається у міру зростання рівня цілей, масштабів технологічних систем діяльності, невизначеності ситуацій, а також часової віддаленості вияву результатів діяльності. Це означає, що робітник певного освітньо-кваліфікаційного рівня здатний виконувати функції свого і нижчих рівнів, але нездатний виконувати функції вищих рівнів діяльності.

6. Особистісно орієнтований підхід до професійної підготовки кваліфікованих робітників в умовах виробництва може розглядатись як науково обґрунтована система процесу формування та розвитку особистості в умовах організації особистісно-розвивальної моделі процесу підвищення кваліфікації.

7. Оцінювання ефективності підвищення кваліфікації робітників в умовах виробництва з механізації автоспоживача повинно мати системний характер, передбачати досягнення цілей, що збігаються із загальними цілями особистісно-розвивального підходу, здійснюватися на основі використання сучасних комп'ютерних технологій і засобів діагностики. Г. Козлакова [9] розглядає підвищення кваліфікації робітників до використання комп'ютеризованих систем та інформаційних технологій у навчанні і майбутній професійній діяльності, до застосування інформаційного та програмного забезпечення в процесі підвищення кваліфікації або певного напрямку спеціальної підготовки як поєднання загального, особливого й

індивідуального. Як загальне – вона є складовою загальної інженерної підготовки спеціалістів технічного профілю; як особливе – має свою специфіку, обумовлену особливостями динамічного процесу стрімкої зміни поколінь комп'ютерної техніки та відповідного програмного забезпечення; як індивідуальне – відображає залежність рівня підготовки кожного кваліфікованого робітника від його базової освіти, особистісних уподобань і ступеня знання ним сучасних комп'ютеризованих систем. Л. Колодійчук [10] робить висновок, що ступенева схема підвищення кваліфікації найбільш повно відповідає завданню підготовки кваліфікованих робітників. На одному підприємстві стало можливим готувати кваліфікованих робітників різної кваліфікації з відповідно різними витратами коштів та засобів на їх теоретичну і практичну підготовку. При цьому створюються умови для відбору та стимулювання зацікавленості здібних робітників продовжувати підвищувати кваліфікацію, що забезпечує більш раціональне заповнення соціальних ніш. Надзвичайно цікавим є погляд на систему підвищення кваліфікації робітників в умовах виробництва І. Козловської і М. Пайкуш, виражений у філософському трактуванні категорії розвитку та законі заперечення заперечення [11]: кожний черговий ступінь чи рівень професійної освіти до деякої міри повинен заперечувати попередній. Перш за все для освоєння кожного ступеня процесу підвищення кваліфікації у змісті освіти формується не лише система необхідних знань і вмінь, але й численні допоміжні “каркаси”, на основі яких ця система зводиться і розвивається. Коли ж на виході з рівня робітник опанував заплановану систему знань, умінь та цінностей, усі ці фактологічні знання продовжують тягнутися за ним на черговий кваліфікаційний рівень, створюючи, образно кажучи, “хвіст”, що заважає гнучко і мобільно рухатися далі. Зі зростанням кількості рівнів, які проходить конкретна особа, ці додаткові, непотрібні знання накопичуються та ускладнюють процес не лише загального, але й професійного розвитку особистості. І. Козловська образно порівнює процес підвищення кваліфікації

із зведенням будинку. Очевидно, що на час завершення будівництва все необхідне в процесі будівництва (підйомні крани, інструменти, різноманітні машини та механізми) повністю вивозиться з будівельного майданчика і залишається результат процесу діяльності – будівля. В освіті необхідно проводити ґрунтовні дидактичні дослідження для виявлення і розмежування істинного, результуючого знання та проміжного, допоміжного, яке виконувало роль власне тих машин і будівельних механізмів. Здійснений аналіз свідчить, що проблема підвищення кваліфікації робітників в умовах виробництва є предметом активних досліджень багатьох педагогів, однак не отримала ще однозначного трактування та конкретизації за окремими аспектами.

Мета статті. Проаналізувати теоретичні розробки стосовно неперервної освіти, обґрунтувати теоретичні засади підвищення кваліфікації робітників автогосподарств в умовах виробництва. Розглянути ряд завдань, що постають із впровадженням процесу підвищення кваліфікації робітників автогосподарств в умови виробництва, які полягають у забезпеченні, з одного боку, органічної єдності професійно орієнтованого й економічного підготовчого процесу та всебічного розвитку особистості, з іншого – глибоких знань, творчого мислення, здатності самостійно приймати рішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема реорганізації освітнього процесу в закладах професійної освіти постала з переходом України до ступеневої системи підготовки кваліфікованих робітників. Сучасний ринок праці ставить завдання забезпечення випереджувального розвитку професійної підготовки на основі координації діяльності всіх ланок освіти, тісної її інтеграції з наукою і виробництвом за допомогою створення навчально-науково-виробничих комплексів; виховання спеціалістів, які поєднують фундаментальні знання та ґрунтовну практичну підготовку; посилення індивідуального підходу; розвиток творчих здібностей кваліфікованих робітників. Задекларований підхід до підвищення

кваліфікації робітників в умовах виробництва змінює структуру професійної освіти, вимагає створення нових за формою і змістом нормативних документів, планування навчального процесу [1]. Для підготовки кваліфікованих робітників автогосподарств у системі підвищення кваліфікації професійної освіти необхідно створити спеціальну структуру процесу зі зміною характеру професійної підготовки, реалізацією принципу наступності в навчальному процесі, забезпеченням взаємозв'язку дисциплін, оптимальними навчальними планами і освітньо-професійними програмами, що можливе за умови реалізації інноваційних технологій навчання. Для підготовки кваліфікованих робітників автогосподарств у системі підвищення кваліфікації професійної освіти необхідно створити спеціальну структуру зі зміною характеру професійної підготовки, реалізацією принципу наступності в процесі підвищення кваліфікації робітників автогосподарств в умовах виробництва, забезпеченням взаємозв'язку професійної підготовки, планами і освітньо-професійними програмами, що можливе за умови реалізації інноваційних технологій. Професійна освіта та підвищення кваліфікації робітників автогосподарств в умовах виробництва суттєво відрізняються у поставлених цілях, серед яких можна виокремити об'єктивні і суб'єктивні цілі [2]. До об'єктивних цілей професійної освіти належать: опанування професійних знань, підвищення кваліфікації - опанування професійних знань, підготовка до творчої роботи, практичне опанування методів, засобів і форм, специфічних для даної та споріднених спеціальностей, формування світогляду з урахуванням специфіки даної професії. Суб'єктивні цілі професійної освіти полягають у розвитку мислення та пізнавальних здібностей робітників, розвитку культурних потреб, мотивації, пізнавальних інтересів, а також у формуванні навичок самоосвіти. Для підвищення кваліфікації робітників характерним є розвиток спеціальних здібностей, важливих для професійної діяльності, розвиток потреб і мотивів, пов'язаних із професією, формування навичок удосконалення професійної кваліфікації

шляхом самоосвіти. Очевидно, що цілі професійної освіти охоплюють більш широке коло питань і вимагають тісного взаємозв'язку із загальноосвітніми цілями. Як зазначає Н. Г. Ничкало, професійно-технічна освіта є органічною складовою неперервної освіти та специфічною освітньо-виховною підсистемою, яка водночас виступає як самостійна педагогічна система [3].

Питання підвищення кваліфікації робітників частково регулюється Законами України "Про освіту", "Про професійно-технічну освіту", "Про вищу освіту", Положенням про ступеневу професійно-технічну освіту, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 3 червня 1999 р. № 956, постановою Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2003 р. № 1380 "Про ліцензування освітніх послуг", Положенням про порядок кваліфікаційної атестації та присвоєння кваліфікації особам, які здобувають професійно-технічну освіту, затвердженим спільним наказом Мінпраці і МОН від 31 грудня 1998 р. № 201/469. Проте перелічені нормативно-правові акти не враховують усіх особливостей навчання працюючих громадян, не передбачають заходів щодо його стимулювання. Згідно із Законом України "Про професійно-технічну освіту", – рівень освіти, який здобувається особою в разі підвищення кваліфікації в умовах виробництва в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, що ґрунтується на повній загальній середній освіті і завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації.

Освітній рівень підвищення кваліфікації робітників в умовах виробництва – це характеристика освіти особи за ознакою рівня сформованості якостей людини, що забезпечують її всебічний розвиток як особистості і є достатніми для здобування відповідної кваліфікації; характеристика сформованості інтелектуальних якостей особи, що визначають її розвиток як особистості та є достатніми для здобуття особою кваліфікацій молодшого спеціаліста. Система підвищення кваліфікації робітників – це складна організаційна структура, яка формує і розвиває

особистість фахівця, починаючи із загальноосвітньої та професійно-технічної шкіл і продовжуючи у вищих навчальних закладах. Одним із перших теоретично обґрунтував концептуальні засади вітчизняної різнорівневої системи професійної підготовки фахівців А. Лігоцький [4; 5]. Він стверджує, що теоретико-методологічною основою професійної підготовки фахівців є модель цілісної різнорівневої освітньої системи, яка має власний зміст, багатовимірну структуру, що забезпечує її реалізацію і подальший розвиток у соціально-культурному середовищі. У цілому ми погоджуємося з підходами до визначення основних положень стосовно ступеневої підготовки фахівців, що запропоновані С. Мамричем та які зводяться до такого [6]:

1. Суть ступеневої підготовки фахівців полягає у забезпеченні диференційованого (залежно від умов праці, змісту професії, кваліфікації, зміни виробничих функцій та індивідуальних можливостей особистості) й інтегрованого (координація цілей різних типів навчальних закладів, наукових установ, організацій) підходу до формування системи освіти.

2. Підвищення кваліфікації робітників передбачає формування принципово нового змісту освіти, визначення цілей кожного зі ступенів згідно із загальними цілями професійної підготовки.

3. Основне завдання підвищення кваліфікації робітників підготовки полягає у формуванні професійних знань та вмінь на базі системи фундаментальних знань і можливості адаптації випускників до майбутніх змін у суспільстві, економіці, науці та виробництві.

4. Основну ідею підвищення кваліфікації робітників та професійної підготовки складає навчання за висхідними ступенями, які відображають послідовність етапів навчально-виховного процесу. Причому кожний черговий ступінь є логічним продовженням попереднього, забезпечуючи можливість подальшого навчання і передбачаючи розширення сфери застосування праці випускників кожного ступеня.

С. Мамрич визначає концептуальні засади ступеневої підготовки фахівців в умовах навчально-науково-виробничих комплексів [7], які полягають зокрема, у такому: ступеневу професійну підготовку доцільно проводити в умовах навчально-науково-виробничих комплексів; навчально-науково-виробничий комплекс у підвищенні кваліфікації робітників є системою органічно пов'язаних між собою навчальних закладів, наукових установ, виробничих підприємств та організацій, підпорядкованих спільній меті; кількість ступенів у навчально-науково-виробничому комплексі залежить від складності і характеру професії, соціальних вимог та регіональних умов, причому кожний ступінь має власну конкретну мету та завдання і водночас є складовою неперервної професійної освіти; на кожному ступені встановлюються різні терміни навчання, залежно від складності професії, освіти, кваліфікації та життєвого досвіду робітників. Разом із тим, розроблювані С. М. Мамричем підходи стосуються підготовки кваліфікованих робітників і молодших спеціалістів та не враховують особливостей вищої професійної освіти. Концепція ступеневого навчання майбутніх фахівців з механізації сільського господарства В. Манька [8, с. 66-67] базується на таких дидактичних положеннях:

1. Професійна підготовка у вищих навчальних закладах потребує врахування історико-педагогічних аспектів зародження, становлення і розвитку вітчизняної системи професійної підготовки у ХХ столітті, з'ясування перспективних напрямів модернізації професійної підготовки відповідно до вітчизняних та світових стандартів, тенденції інтеграції у європейський (Болонська угода) і світовий освітній простір.

2. Розробка теоретико-методологічних засад професійного ступеневого навчання має здійснюватися на основі діяльнісного підходу, ієрархічної структури виробничої діяльності фахівців, побудови моделей професійної діяльності та системи підготовки.

3. Професійна підготовка фахівців має здійснюватись з рахуванням соціально-економічних, теоретичних і практичних чинників, професійних вимог виробничої діяльності фахівців техніко-технологічного спрямування; орієнтуватися на високий професіоналізм, конкурентоспроможність фахівців на ринку праці, творче застосування знань та вмінь, їх гнучкість і мобільність у вирішенні як типових, так і творчих виробничих завдань.

4. Ефективне підвищення кваліфікації робітників може забезпечити педагогічна система, яка передбачає формування творчого потенціалу, рефлексії власної діяльності, здатності особи до неперервного саморозвитку на основі об'єктивних законів суспільства та природи, техніки і технологій з урахуванням екологічного та морального імперативів, гармонійного розвитку освіти, виробництва, суспільства і природи.

5. Підвищення кваліфікації робітників в умовах виробництва має будуватися на основі принципів композиційного проектування, системності, функціональності й ускладнення професійних функцій, згідно з якими ускладнення функцій_відбувається у міру зростання рівня цілей, масштабів технологічних систем діяльності, невизначеності ситуацій, а також часової віддаленості вияву результатів діяльності. Це означає, що робітник певного освітньо-кваліфікаційного рівня здатний виконувати функції свого і нижчих рівнів, але нездатний виконувати функції вищих рівнів діяльності.

6. Особистісно орієнтований підхід до професійної підготовки кваліфікованих робітників в умовах виробництва може розглядатись як науково обґрунтована система процесу формування та розвитку особистості в умовах організації особистісно-розвивальної моделі процесу підвищення кваліфікації.

7. Оцінювання ефективності підвищення кваліфікації робітників в умовах виробництва з механізації автогосподарства повинно мати системний характер, передбачати досягнення цілей, що збігаються із загальними цілями

особистісно-розвивального підходу, здійснюватися на основі використання сучасних комп'ютерних технологій і засобів діагностики.

Г. Козлакова [9] розглядає підвищення кваліфікації робітників до використання комп'ютеризованих систем та інформаційних технологій у навчанні і майбутній професійній діяльності, до застосування інформаційного та програмного забезпечення при вивченні конкретної дисципліни, циклу дисциплін або певного напрямку спеціальної підготовки як поєднання загального, особливого й індивідуального. Як загальне – вона є складовою загальної інженерної підготовки майбутніх випускників вищих навчальних закладів технічного профілю; як особливе – має свою специфіку, обумовлену особливостями динамічного процесу стрімкої зміни поколінь комп'ютерної техніки та відповідного програмного забезпечення; як індивідуальне – відображає залежність рівня підготовки кожного кваліфікованого робітника від його базової освіти, особистісних уподобань і ступеня знання ним сучасних комп'ютеризованих систем. Л. Колодійчук [10] робить висновок, що ступенева схема підвищення кваліфікації найбільш повно відповідає завданню підготовки кваліфікованих робітників. На одному підприємстві стало можливим готувати кваліфікованих робітників різної кваліфікації з відповідно різними витратами коштів та засобів на їх теоретичну і практичну підготовку. При цьому створюються умови для відбору та стимулювання зацікавленості здібних робітників продовжувати підвищувати кваліфікацію, що забезпечує більш раціональне заповнення соціальних ніш.

Висновок. Надзвичайно цікавим є погляд на систему підвищення кваліфікації робітників в умовах виробництва І. Козловської і М. Пайкуш, виражений у філософському трактуванні категорії розвитку та законі заперечення заперечення [11]: кожний черговий ступінь чи рівень професійної освіти до деякої міри повинен заперечувати попередній. Перш за все для освоєння кожного ступеня підвищення кваліфікації у змісті освіти

формується не лише система необхідних знань і вмінь, але й численні допоміжні “каркаси”, на основі яких ця система зводиться і розвивається. Коли ж на виході з рівня робітник опанував заплановану систему знань, умінь та цінностей, усі ці фактологічні знання продовжують тягнутися за ним на черговий кваліфікаційний рівень, створюючи, образно кажучи, “хвіст”, що заважає гнучко і мобільно рухатися далі. Зі зростанням кількості рівнів, які проходить конкретна особа, ці додаткові, непотрібні знання накопичуються та ускладнюють процес не лише загального, але й професійного розвитку особистості. І. Козловська образно порівнює процес підвищення кваліфікації із зведенням будинку. Очевидно, що на час завершення будівництва все необхідне в процесі будівництва (підйомні крани, інструменти, різноманітні машини та механізми) повністю вивозиться з будівельного майданчика і залишається результат процесу діяльності – будівля. В освіті необхідно проводити ґрунтовні дидактичні дослідження для виявлення і розмежування істинного, результуючого знання та проміжного, допоміжного, яке виконувало роль власне тих машин і будівельних механізмів. Здійснений аналіз свідчить, що проблема підвищення кваліфікації робітників в умовах виробництва є предметом активних досліджень багатьох педагогів, однак не отримала ще однозначного трактування та конкретизації за окремими аспектами. Концептуальні засади підвищення кваліфікації робітників в умовах виробництва, на нашу думку, полягають у такому: створення загального системного підходу до формування професійної компетентності кваліфікованих робітників різних кваліфікаційних рівнів з урахування потреб виробництва у кваліфікованих робітниках зазначених рівнів; обґрунтування інтеграційного перетворення традиційного змісту освіти, встановлення взаємозв'язків та узгодження програм викладання дисциплін різних щаблів неперервної освіти, структурна перебудова технологічного забезпечення засвоєння знань, комплексне використання інноваційних технологій навчання, перенесення акцентів на інтенсивні, активні, індивідуальні форми

та методи підвищення кваліфікації; створення комплексу навчально-методичного забезпечення як робітників, так і інженерів підприємств, наставників.

Наведені положення лише окреслюють проблему підвищення кваліфікації робітників автогосподарств та потребують ретельного і глибокого аналізу. До подальших напрямів дослідження проблеми ми відносимо конкретизацію викладених положень у підготовці кваліфікованих робітників автогосподарств різних рівнів кваліфікації.

Література:

1. Литвин, А. В. Удосконалення методики навчання спеціальних предметів у ступеневій професійній підготовці / А. В. Литвин, С. А. Мамрич // Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2003. – Вип. 13. – С. 61–65.
2. Оконь, В. Введение в общую дидактику / В. Оконь. – М. : Высш. шк., 1990. – 382 с.
3. Ничкало, Н. Г. Професійно-технічній освіті – державну політику та науково-педагогічне забезпечення / Н. Г. Ничкало // Нові технології навчання : наук.-метод. зб.– Вип. 15. – К. : ІСДО, 1995. – С. 9–18.
4. Лігоцький, А. О. Система різнорівневої підготовки фахівців в Україні (теоретико-методологічний аспект) : дис. доктора пед. наук : 13.00.04 / А. О. Лігоцький. – К., 1997. – 484 с.
5. Лігоцький, А. О. Теоретичні основи проектування сучасних освітніх систем / А. О. Лігоцький. – К. : Техніка, 1997. – 210 с.
6. Мамрич, С. М. Ступенева підготовка фахівців у навчально-науково-виробничих комплексах (на прикладі радіотехнічних спеціальностей) : автореф. дис.на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / С. М. Мамрич. – К., 2001. – 20 с.

7. Мамрич, С. М. Концептуальні засади ступеневої підготовки фахівців у навчально-науково-виробничих комплексах / С. Мамрич // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2000. – № 2. – С. 223–229.

8. Манько, В. М. Теоретичні та методичні основи ступеневого навчання майбутніх інженерів-механіків сільськогосподарського виробництва : дис. доктора пед. наук : 13.00.04 / Володимир Миколайович Манько. – К., 2005. – 486 с.

9. Козакова, Г. О. Теоретичні і методичні основи ступеневої підготовки майбутніх фахівців з комп'ютеризованих систем у технічних університетах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Г. О. Козакова. – Харків, 2005. – 40 с.

10. Колодійчук, Л. С. Професійна підготовка молодших спеціалістів-електриків в агротехнічному коледжі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Л. С. Колодійчук. – Тернопіль, 2000. – 20 с.

11. Козловська, І. М. Формування професійної майстерності майбутнього вчителя як єдність інтегративного та диференційованого підходів в умовах ступеневої освіти / І. М. Козловська, М. А. Пайкуш. – Режим доступу : <http://studentam.net.ua/content/view/7839/97/>.

12. Єльнікова Г. В. Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи: Кол. монографія / Г. В. Єльнікова, Т. А. Борова, О. М. Касьянова, Г. А. Полякова та ін. / За загальною редакцією Г. В. Єльнікової. – Чернівці: Технодрук, 2009. – 572 с.

13. Медведь В.В. Діагностика культури цільового управління в організаціях // Освіта на Луганщині. – 2004. – № 2(21). – С. 81-88.

14. Санталайнен Т. Управление по результатам [Пер. с финск. Общ. ред. и предисл. Я.А. Лейманна] / Т. Санталайнен, Э. Воутилайнен и др. – М.: Изд. гр. “Прогресс”, 1993. – 320 с.